

सर्वोच्च अदालत, संयुक्त इजलास
माननीय न्यायाधीश श्री विश्वम्भरप्रसाद श्रेष्ठ
माननीय न्यायाधीश श्री प्रकाश कुमार ढुंगाना
फैसला

०७०-CI-०५२९

मुद्दा : अंश दर्ता।

बारा जिल्ला छाताप्रिपा गा.बि.स. वडा नं ५ बस्ने देवरती देवी-----१ पुनरावेदक
ऐ.बस्ने शिवनाथ राउत-----१ प्रतिवादी

विरुद्ध

बारा जिल्ला छाताप्रिपा गा.बि.स. वडा नं ५ बस्ने देवनाथ राउत अहिर-----१ प्रत्यर्थी
वादी

सुरु फैसला गर्ने: माननीय न्यायाधीश श्री अच्युतप्रसाद भन्डारी
बारा जिल्ला अदालत
फैसला मिति: २०६८।१०।२५
पुनरावेदन तहमा फैसला गर्ने: माननीय का.मु. मुख्य न्यायाधीश श्री जगदिश शर्मा
माननीय न्यायाधीश श्री सत्यमोहन जोशी थारु
पुनरावेदन अदालत, हेटौडा
फैसला मिति:- २०७०।२।२६

पुनरावेदन अदालत हेटौडाबाट मिति २०७०।२।२६ मा भएको फैसलाउपर प्रतिवादीको
तर्फबाट परेको पुनरावेदनपत्रको संक्षिप्त तथ्य र ठहर यसप्रकार छ:-

तथ्य खण्ड

मूल पुरुष पिता सुवा राउत अहिर र आमा सुर्जी अहिरिनको दाम्पत्य जीवनबाट ५ छोराहरुको जायजन्म भएकोमा जेठो देवकी राउत अहिर, माहिलो सेवकी राउत अहिर, साहिलो म फिरादी देवनाथ राउत अहिर, काहिलो विपक्षी शिवनाथ राउत अहिर र कान्छो वैद्यनाथ राउत अहिर भएकोमा देवकी राउतको पत्नी विपक्षी लखरजिया देवी हुन् भने सेवकी राउतको पत्नी गणेशीदेवी र छोरा रुदल राउत अहिर हुन् । शिवनाथ राउत अहिरको पत्नी विपक्षी देवरतीदेवी हुन्। वैद्यनाथ राउत अहिरको पत्नी गिजिदेवी हुन्। हामी सम्पूर्ण वादी प्रतिवादी एकासगोलमा बसी आएकोमा पिता सुवा राउत र आमा सुर्जीदेवी र सेवकी राउत आ-आफ्नो कालगतिले स्वर्गबास भइसक्नु भएको छ। विपक्षीहरु म फिरादीहरुको दाजुभाउजू, भाइ, भाइबुहारी तथा भतिजा नाताका हुन्। हामी सम्पूर्ण परिवार एकासगोलमा बसी आएकोमा कुनै विवाद थिएन। उल्लेखित पुस्तावलीअनुसार हाम्रो परिवार संख्या बृहत भएको देखिएकै छ, तै पनि हामीहरु सगोलमा बसी आई खेतबारीको आयस्ताबाट केहि जग्गाजमिनहरु समेत विपक्षीहरुकै नाउँमा खरिद गरी भोगचलन गरी आएकोमा विपक्षीमध्येका शिवनाथ राउत अहिर तथा निजकी पत्नी देवरतीदेवी गाउँका केहि ब्यक्तिहरुको उचलाहटमा परी आफ्नो नाउँमा भएको जग्गा बिक्री गर्नका लागि ग्राहक खोजी हिँड्ने गरेकोमा सो कुरा मैले थाहा पाई विपक्षीहरुलाई हाम्रो समेत हक रहेको जग्गा हामीहरुलाई नसोधी किन ग्राहक खोजिरहनु भएको छ, हामीहरुलाई हाम्रो भागको जग्गा बिक्री गर्नु छैन, तपाईंहरु आफ्नो भागको जग्गा बिक्री गर्नहुन्छ भने मेरो अंशभागको जग्गा मलाई छुट्याई दिनुस भनी भनेकोमा विपक्षीहरुले अंश छुट्याउन इन्कार गरिदिएकोमा मैले गाउँघरको पंच भलादमी राखी विपक्षीहरुलाई मेरो हुने भाग मलाई छुट्याई दिनुस भनी भनेकोमा अंशहक छुट्याई दिन इन्कार गरेकोले सम्पूर्ण जग्गा आफ्नो कब्जामा लिई हाम्रो भातभान्सा समेत अलग गरिदिएको हुँदा विपक्षीहरुबाट मेरो अंश दिलाई पाउँ। विपक्षीहरुसँग मानो छुट्टिएको लिखत प्रमाण नहुँदा फिराद परेको अधिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी सम्पूर्ण चल अचल श्रीसम्पत्तिको तायदाती फाँटवारी लिई ५ खण्डको १ खण्ड मेरो अंशहक छुट्याई दर्ता गराई लागेको कोर्ट फी समेत दिलाई भराई पाउँ भन्ने फिरादपत्र।

फिराद दावी झुठ्ठा हो। वादीले गाउँघरको पंचभलादमी तथा हामीलाई बसाई अंश मागेको छैन। विपक्षी वादीलाई आफ्नो अंश लिई भिन्न बस्ने इच्छा भएको र हामी प्रतिवादीको पनि सगोलमा बस्ने इच्छा नभएकोले हाम्रो समेत अंश छुट्याई पाउँ भन्ने प्रतिवादी गिजिदेवी र वैद्यनाथ राउतको संयुक्त प्रतिउत्तरपत्र ।

वादीले आफ्नो फिरादपत्रमा उल्लेख गर्नुभएको पुस्तावली तथा नाता सम्बन्ध ठीक छ। तर सुवा राउतका ६ जना छोरा भएकोमा सबभन्दा कान्छो छोरा विश्वनाथ राउत अहिरलाई प्रतिवादी पनि बनाइएको छैन तथा फिरादको पेटबोलीमा पनि नाम उल्लेख गरिएको छैन। ६ दाजुभाइ भएकोमा १ जनालाई गौण गरिनुको पछाडि वादीको के-कस्ता स्वार्थ लुकेको छ, त्यो कुरा वादी नै जानुन। अतः समान हैसियतका अंशियार हुदा मुलुकी ऐन, अ.व.१३९ नं. बमोजिम बुझी पाउँ। लिखितरूपमा अंशबण्डापत्र नभए तापनि हामी सबैजना दाजुभाइ अलगअलग घरद्वार गरी आ-आफ्नो व्यवहार आ-आफै गरी आई स्वतन्त्ररूपमा अलग-अलग खाईकमाई अलगभिन्न बसी आएका छौं। पैतृक जग्गाघर समेत सम्पूर्ण म देवकी राउतकै नाउँमा नापी दर्ता भएको हो, अन्य कुनै भाइ वा सदस्यका नाउँमा पैतृक सगोलको जग्गा दर्ता छैन। अन्य दाजुभाइका नाउँमा वा सदस्यका नाउँमा दर्ता हुन आएका जग्गा निजहरुकै आफ्नो निजी आर्जन कमाइको तथा दाइजो तथा बकस पाएको जग्गा हुँदा त्यसमा हाम्रो वा अन्य अंशियारहरुको अंशहक लाग्ने होइन छैन। प्रतिवादी बनाइएका देवरतीदेवी अहिरिनले साविकमा आफ्नै जग्गा भएपनि समय परिस्थितिवस बिक्री भइसकेको काठमाडौँ-वीरगंज हाइवे छेउमा पर्ने किम्ती जग्गा देवरतीदेवी अहिरिनका माइतीवालाले खरिद गरी आफ्ना दिदी देवरतीदेवी अहिरिनलाई र.नं.४२१८ मिति २०३७।२।१३ को पारित लिखतले दाइजो दिएको हुँदा मुलुकी ऐन, स्त्री अंशधन महलको ५ नं. तथा अंशबण्डाको १८ नं. ले कुनै अंशियारको अंशहक लाग्ने होइन सोही र.नं. ४२१८ मिति २०३७।२।१३ को लिखतले पाएको दाइजो जग्गा बिक्री गरी प्राप्त मुल्य रकमबाट निज देवरतीदेवी अहिरिनले सुगिया तेलिनबाट र.नं.२६५६ मिति २०५१।९।६।४ को पारित लिखतबाट पाएको जग्गा दाइजोको बहुमुल्य जग्गाको बिक्रीगरी प्राप्त रकमबाट खरिद गरेको हुँदा दाइजो सम्पत्तिबाट बढे बढाएको हुँदा स्त्री अंशधनको ४ नं. ले कुनै अंशियारको अंशहक लाग्ने नभई देवरतीदेवी अहिरिनको निजी आफूखुस गर्न पाउने सम्पत्ति हो। शायद त्यही दाइजोको जग्गाबाट बढे बढाएको जग्गाबाट अंश पाउने उद्देश्यबाट अभिप्रेरित भई वादीले बेइमानी चिताई यो नालेस गरेका हुन् भन्ने प्रतिवादी लखरजिया अहिरिन र देवकी राउतको संयुक्त प्रतिउत्तरपत्र।

वादीले आफ्ना फिरादपत्रमा उल्लेख गर्नुभएको पुस्तावली तथा नातासम्बन्ध ठीक हो, तर मुल पुरुष सुवा राउतका ६ जना छोरा भएकोमा वादीले आफ्नो फिरादपत्रमा ५ जना छोराहरुको मात्र उल्लेख गर्नुभएको छ। सुवा राउतको कान्छो छोरा विश्वनाथ राउत अहिरको नाम उल्लेख गर्नुभएको छैन। समान हैसियतका अंशियार सुवा राउतको छोरा विश्वनाथ राउत अहिरलाई मुलुकी ऐन, अ.व.१३९ नं. बमोजिम बुझी पाउँ। म देवरती अहिरिनले आफ्नो माइती आफ्नो

भाइ कपिलदेव राउत अहिरबाट वीरगंज-काठमाडौं हाइवे सडकछेउमा पर्ने बहुमूल्य जग्गा र.नं. ४२१८ मिति २०३७।२।१३ को पारित बकसपत्र लिखतबाट पाएकी छु। उक्त जग्गा मेरो दाइजोको सम्पत्ति भएकोले स्त्री अंशधन महलको ५ नं. ले तथा अंशबण्डाको १८ नं. ले कसैको अंशहक नलाग्ने कानून समर्थित छ। सोही दाइजोको जग्गा बिक्री गरी पाएको रकमबाट सुगिया तेलिनबाट ज.वि. ६-१८-१२ जग्गा र.नं. २६५६ मिति २०५१।९।६।४ को लिखतबाट खरिद गरेकी छु। उक्त लिखतको कैफियत ब्यहोरामा मेरो दाइजोको रुपैयाँबाट खरिद भएको प्रमाणित भएकै छ। सुगिया तेलिनबाट खरिद गरेको जग्गामध्ये केहि कित्ता जग्गा बिक्री गरिसकेकी छु। मेरो सो बिक्रीव्यवहारमा वादीको वा अन्य कुनै दाजुभाइ अंशियारको नालेस उजुर परेको छैन। खरिद गरिएको सम्पत्तिको जग्गाबाट अंश लिन सकिन्छ कि भन्ने वदनियत चिताई नालेस गरेका हुन्। पैतृक सगोलको सम्पत्ति लिखत गराई आफ्ना नाउँमा दर्ता गराई सकेका छन्। यदि केहि बाँकी छ भने सहमति मन्जुरीबाट दिन दाजु देवकी राउत लगायतका सबै अंशियार सहमत नै हुदा अरुको उचलाहटमा परी पारिवारिक सौहार्दतालाई बिखण्डन गर्ने दुश्प्रयास गरेका हुन् भन्ने प्रतिवादी शिवनाथ राउत अहिर र देवरीदेवीको संयुक्त प्रतिउत्तरपत्र।

वादीले आफ्नो फिरादपत्रमा उल्लेख गर्नु भएको पुस्तावली तथा नातासम्बन्ध ठीक छ, सुवा राउतका ६ जना छोरा भएकोमा कान्छो छोरा विश्वनाथ राउत अहिरलाई प्रतिवादी बनाइएको छैन, फिरादको पेटबोलीसमेतमा उल्लेख गरिएको छैन के-कुन उद्देश्य तथा प्रयोजनबाट गौण गरिएको छ त्यो कुरा वादी नै जानुन् । समान हैसियतका अंशियार विश्वनाथ राउतलाई मुलुकी ऐन, अ.व.१३९ नं. बमोजिम बुझी पाउँ । हामी दाजुभाइको बीचमा लिखित अंशबण्डापत्र नभए पनि हामी सबै दाजुभाइ अलगअलग घरद्वार गरी आ-आफ्नो खाईकमाई ब्यावहारिकरूपमा अलगभिन्न छौं। देवकी राउतबाट कति जना अंशियार दाजुभाइले आफ्नो अंश भागजतिका जग्गा बकसपत्र लिखत पारित गराई आफ्नो नाउँमा दर्ता गराई लिएका छन्। अरु जग्गा हामी सबैको सहमतीमन्जुरीले घरब्यवहार चलाउन बिक्री पनि भइसकेको छ। देवकी राउतबाहेक अन्य अंशियारको नाउँमा दर्ता हुन आएका जग्गा निजहरुको आफ्नो निजी आर्जन कमाइको हुँदा त्यसमा अरु कसैको अंशहक लाग्ने होइन। देवरीदेवी अहिरिनले माइतीबाट पाएको दाइजो जग्गा बहुमूल्य भएकाले बिक्री गरी सोबाट प्राप्त रुपैयाँबाट सुगिया तेलिनबाट खरिद गरी र.नं.२६५६ मिति २०५१।९।६।४ को पारित गराई लिएको लिखत अन्तर्गतको जग्गा देवरीदेवी अहिरिनको दाइजो सम्पत्ति भएकोले कानूनत कसैको अंशहक लाग्ने होइन हामीले पनि त्यसमा बेइमानी गर्नु छैन। वादीले सोही दाइजोको सम्पत्तिबाट अंश लिने वदनियतले नालेस गरेका हुन्। जहिले पनि लिखितरूपमा दर्ता सारिदिने ठूलोदाजु देवकी राउत सहमत मन्जुर नै

छन्। आजसम्म हामी दाजुभाइको वीचमा कुनै बैमनस्यता वा बाधाविरोध भएको छैन भन्ने प्रतिवादी गणेशीदेवी अहिरिन र रुदल राउत अहिरको संयुक्त प्रतिउत्तरपत्र ।

सुवा राउतका ६ जना छोराहरुमा क्रमशः देवकी राउत, सेवकी राउत, देवनाथ राउत, वैद्यनाथ र म विश्वनाथ भन्ने रघुनाथ हुँ । हाम्रो वीचमा लिखितरूपमा अंशबण्डा नभए पनि ब्यवहारिक तथा वास्तविकरूपमा हामी सबैजना अलगअलग छौं तथा आ-आफूले अलग गरी बसी कमाई आर्जन गरेका हुनाले सो आर्जनबाट कसैको अंशहक हुने होइन। वादी देवनाथ राउतले पैतृक सम्पत्तीबाट अंशहक लिई बेचबिखन गरी खाई सिध्याई सकेका हुन्। शिवनाथ राउतकी पत्नी देवरतीदेवीलाई बाबुले दिएको किमती दाइजो जग्गा बिक्री गरी कम मुल्यका जग्गा खरिद गरेको हुनाले देवरती देवीका नाउँमा हाल दर्ता रहेका दाइजो जग्गाको बिक्री श्रोतबाट आर्जन भएको हुनाले स्त्री अंशधन अन्तर्गतको हुँदा म लगायत कसैको अंशहक लाग्ने होइन। बुबा सुवा राउतको नाउँमा नापी दर्ता भएको जग्गामा मात्र हामी सबै दाजुभाइ र मेरो पनि अंश हुनुपर्ने हो। मैले पनि बिधिवतरूपमा पैतृक सम्पत्तिबाट अंश पाएको छैन, पाउनुपर्ने हो, बुबाआमाको मृत्यु भएको हुँदा ६ भागको १ भाग अंश मेरो पनि हो भन्ने अ.व.१३९ नं. बमोजिम बुझिएका विश्वनाथ राउत भन्ने रघुनाथ राउतले शुरु बारा जिल्ला अदालतमा गरेको बयान ।

शुरु बारा जिल्ला अदालतको आदेशानुसार वादी प्रतिवादी दुबै पक्षले दाखिल गरेको तायदाती फाँटवारी मिसिल सँलग्न रहेको ।

प्रतिवादी देवरती देवी र गणेशी देवीले प्राप्त गरेको सम्पत्ती सगोलको बण्डा लाग्ने सम्पत्ती देखिएन। तायदाती फाँटवारीमा वादी देवनाथ राउत, प्रतिवादी वा.स.वैद्यनाथ राउतले उल्लेख गरेको ऋणको हकमा साहुको उजुर परेका बखत कानून बमोजिम हुने नै हुँदा हाललाई केहि बोलिरहनु परेन। सो बाहेक तायदाती फाँटवारीमा उल्लेखित अन्य सम्पत्तिहरुबाट ६ खण्डको १ खण्ड अंशहक वादीले छुट्याई लिई दर्ता समेत गरी पाउने ठहर्छ भन्ने शुरु बारा जिल्ला अदालतको मिति २०६८।१०।२५ गतेको फैसला ।

देवरती देवी मेरो अंशियार नाताका हुन। तायदाती फाँटवारी मागदा फिराद परेको अघिल्लो दिन २०६७।२।८ लाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरेको छ। देवरती देवीले र.नं ४२१८ मिति २०३७।२।१३ को पारित बक्सपत्रका दाता कपिलदेव राउतले दिएको बारा जिल्ला छाताप्रिपा गा.बि.स. वडा नं १ कि.नं ९३ को जग्गा सगोलको बण्डा लाग्ने सम्पत्ती नै हो। दर्तावाला अंशियार देवकी राउतले कपिलदेव राउतलाई र.नं १०३७ मिति २०३६।७।८ मा राजिनामा गरी दिएकोमा पुनः कपिलदेवले देवरतीदेवीलाई बक्सपत्र गरी ल्याएको मात्र हो।

स्वतन्त्र जग्गा दिएको होइन। सुगिया तेलिनसँग देवरीदेवी अहिरनीले र.नं. २६५६ मिति २०५१।९।६ मा राजिनामा गरिएको जग्गा मेरो समेत अंशहक लाग्ने जग्गा हो। राजिनामाबाट आएका सम्पत्तिमा मेरो अंशहक नलगाई भएको फैसला मिलेको छैन। गणेशी देवी नामको कि.नं २६५ को जग्गा र.नं २०३७ मिति २०४१।१०।५ मा र कि.नं २८७ को जग्गा र.नं ६ मिति २०४७।४।१ को बक्सपत्रको लिखतबाट प्राप्त भएपनी सो जग्गा निजी तवरले भोग नगरी सगोलमा भोगचलन गरी आएको छ। बक्सपत्र पारित गर्दा मालपोतमा बुझाएको दस्तुर सगोलको धनबाट बुझाएको हुदा बण्डा लाग्ने हो। उक्त सम्पत्तिमा मेरो अंश नलगाएको शुरुको फैसला सो हदसम्म वदर गरी पाउँ भन्ने वादीको पुनरावेदन अदालत हेटौडामा परेको पुनरावेदनपत्र ।

यसमा कि.नं.९३ को जग्गा अंशियारमध्येका देवकी राउतबाट कपिलदेवका नाउँमा गई कपिलदेवबाट पुनः अंशियारमध्येकै शिवनाथको श्रीमती देवरीका नाउँमा आएको पाइएको र सोही जग्गा मिति २०५१।९।६ मा बिक्री गरी सोही दिन कि.नं. १११, ११२, ११३ र ११४ का जग्गा खरिद गरेको भन्ने हुँदा सो जग्गाहरु बण्डा नहुने ठहर्‍याई शुरु बारा जिल्ला अदालतबाट भएको फैसला प्रमाण मुल्याङ्कनको रोहमा विचारणीय देखिँदा अ.व.२०२ नं. तथा पुनरावेदन अदालत नियमावली, २०४८ को नियम ४७ बमोजिम सूचना म्याद जारी गरी प्रत्यर्थीलाई झिकाई आए वा सूचना म्यादको अवधि भुक्तान भएपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने पुनरावेदन अदालत हेटौडाको मिति २०६९।१०।५ गतेको आदेश ।

कपिलदेव राउतबाट पाएको बक्स मेरो दाइजो अन्तर्गतको भई मैले आफूखुस गर्नपाउने नै हुँदा बारा जिल्ला अदालतको फैसला कानून अनुरूपको हुँदा वदर हुनुपर्ने होइन भन्ने समेत व्यहोराको प्रतिवादी देवरीदेवीको लिखित प्रतिवाद ।

अधिवक्ताद्वय श्री कृष्णप्रसाद अर्याल, श्री रामअयोध्या प्रसादले देवरी देवीको तर्फबाट र अधिवक्ता श्री अर्जुन उप्रेतीले पुनरावेदकका तर्फबाट पेश गर्नुभएको बहसनोट मिसिल सँलग्न रहेको ।

प्रतिवादी गणेशीदेवीको नाम दर्ताको कि.नं.२६५ र २८७ को जग्गा हालको बक्सपत्रबाट प्राप्त गरेको देखिँदा सो जग्गा बण्डा नलाग्ने ठहर गरेको हदसम्म बारा जिल्ला अदालतको मिति २०६८।१०।२५ को फैसला मिलेको देखिँदा सदर हुने र प्रतिवादी देवरीदेवीका नाम दर्ताको कि.नं. १११, ११२, ११३ र ११४ को जग्गा निजको निजी आर्जनको भएको प्रमाणबाट पुष्टि भएको नदेखिँदा सगोलको आर्जनको बण्डा लाग्ने देखिएकोले बण्डा नलाग्ने ठहर गरेको हदसम्म

बारा जिल्ला अदालतको मिति २०६८।१०।२५ को फैसला मिलेको नदेखिँदा केहि उल्टि भई सो सम्पत्तिहरुबाट समेत ६ खण्डको १ खण्ड अंशहक वादीले छुट्याई लिई दर्ता समेत गरी पाउने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको मिति २०७०।२।२६ को फैसला।

दर्तावाला अंशियार देवकी राउत अहिरले मिति २०३६।७।८ मा र.नं १०७३ बाट कि.नं ९३ को ०-९-१० जग्गा कपिलदेव राउतलाई राजिनामा गरिदिएकोमा सो राजिनामाको लिखतउपर वादीले उजुर गरेको छैन। अन्य अंशियारहरुले समेत लिखतलाई स्वीकार गरेका छन। अंशियार भन्दा बाहिरका व्यक्ति कपिलदेव राउतले लगानी गरी २०३६ सालमा खरिद गरेको जग्गा आफ्नी बहिनी देवरती देवीलाई मिति २०३७।२।१३ मा र.नं ४२१८ बाट हालैको बक्सपत्र पारित गरी दिएका हुन। माइतीले बक्सपत्रको माध्यामबाट दिएको जग्गा निजी हुने कुरामा विवाद छैन। बक्सबाट पाएको जग्गामा सबै अंशियारको हक लाग्छ भन्न मिल्दैन। बक्सबाट पाएको जग्गा रु ६,०००००।मा बिक्रि गरी सोही दिन सो रकम मध्येको रु ५,००००००।मा र.नं २६५६ मिति २०५१।९।६ मा सुगिया तेलिनबाट जग्गा खरिद गरेकोले दाइजोको सम्पतीबाट बढे बढाएको हुदा बण्डा लाग्ने होइन। स्वास्नीमानिसले आफ्नो दाइजो पेवा आफुखुसी गर्न पाउँछन। दाइजोबाट आएको सम्पती बिक्रि गरेउपर वादीले चुनौती दिएको छैन। वादीबाहेक अन्य अंशियारले उक्त जग्गा बण्डा लाग्ने होइन भनि स्वीकार गरेका छन। माइतीतर्फबाट बक्सपाएको जग्गा बिक्रि गरी सोही दिन खरिद गरी लिएको मेरा नाम दर्ताको कि.नं १११, ११२, ११३, ११४ का जग्गासमेत बण्डा लगाई दिएको पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको फैसला बदर गरी उल्लेखित जग्गा निजी ठहर गरीपाउँ भन्ने प्रतिवादी देवरतिदेवी अहिरिन र शिवनाथ राउतको तर्फबाट यस अदालतमा परेको पुनरावेदनपत्र।

पुनरावेदक प्रतिवादी देवरतिदेवी अहिरिनले २०३७ सालमा माइतीबाट बक्सपत्रको माध्यामबाट प्राप्त गरेको कि.नं ९३ को जग्गा बिक्रि गरी सोही बिक्रि गरेकै दिन कि.नं १११, ११२, ११३ ११४ को जग्गा खरिद गरेको भन्ने देखिदा उक्त जग्गा सबै बण्डा लगाउने गरि भएको पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको फैसला प्रमाण मुल्यांकनका दृष्टिले फरक पर्ने देखिदा मुलुकी ऐन, अ.वं २०२ नं. बमोजिम प्रत्यर्थी झिकाई पछि वा अबधी नाघेपछि नियमानुसार पेश गर्नु भन्ने यस अदालतको मिति २०७४।१।२२को आदेश।

ठहर खण्ड

नियम बमोजिम दैनिक पेसी सुचीमा चढी निर्णयार्थ पेस हुन आएको प्रस्तुत मुद्दाको पुनरावेदनपत्र सहितको मिसिल संलग्न कागजात अध्ययन गरियो।

पुनरावेदक प्रतिवादीको तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री कुष्णप्रसाद अर्याल, श्री चञ्चला कैनीले वादीका अंशियार दर्तावाला देवकी राउत अहिरले र.नं १०७३ मिति २०३६।७।८ कपिलदेव राउतलाई गरीदिएको राजिनामा उपर वादीले उजुर गर्न सकेको छैन, अंशियार भन्दा बाहिरका कपिलदेवले लगानी गरी लिएको सोही जग्गा आफ्नी बहिनी देवरति देवीलाई र.नं ४२१८ मिति २०३७।२।१३ मा बक्सपत्रको लिखत गरी दिएको छ। माइतीका तर्फबाट बक्सपत्रको माध्यमले पाएको सम्पती निजी भै आफुखुसी गर्न सक्ने नै हुन्छ। दाइजोको रुपमा पाएको सम्पती वर्षौंसम्म भोगचलन गरी र.नं २६५७ मिति २०५१।९।६ मा रत्ना कुमारीलाई राजिनामा गरिदिएको छ, सो राजिनामा उपरसमेत कानूनको म्याद भित्र वादीले उजुर गर्न सकेको छैन। उक्त जग्गा बिक्रि गरेकै दिन आफुले बिक्रि गरेको जग्गाबाट प्राप्त भएको रकम भन्दा कम मुल्यमा सुगियादेवी तेलिनबाट कि.नं. १०८, १०९, ११०, १११, ११२, ११३, ११४ का जग्गा खरिद गरी लिएको छ। जिल्ला अदालतको फैसला हुदाको अबस्थासम्म देवरतिका नाममा १११, ११२, ११३, ११४ का जग्गाहरु रही अन्य कित्ताहरु अन्यत्र गइसकेको देखिएकोमा सो तर्फसमेत वादीको उजुर परेको भन्न सकेको छैन। दाइजोबाट प्राप्त जग्गा बिक्रि गरी सोही दिन खरिद गरेको जग्गा अंशियारमा बण्डा नलाग्ने भनि जिल्ला अदालतले गरेको फैसला उल्टि गरी सगोलका अंशियारमा बण्डा लाग्ने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालतको फैसला नमिलेकोले बदर गरी उल्लेखित जग्गा निजी ठहर गरीपाउँ भनि बहस गर्नुभयो।

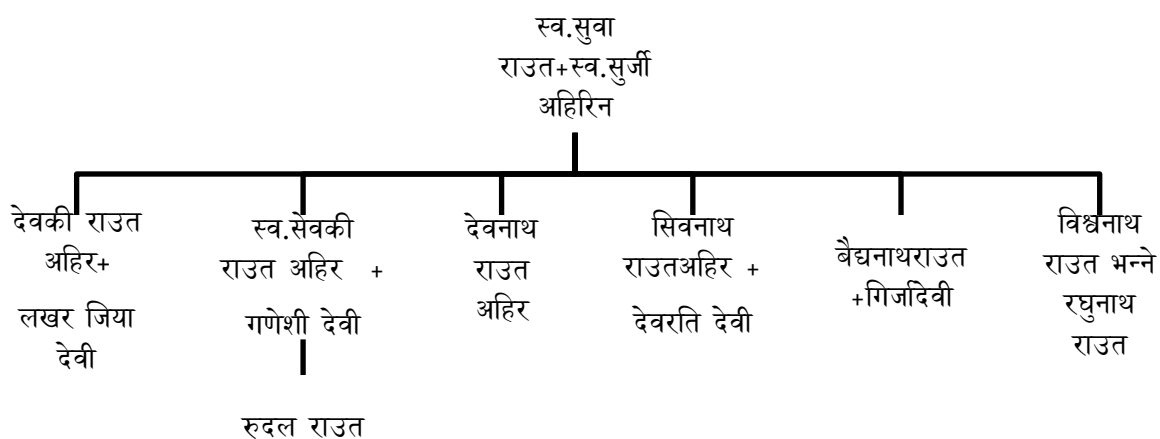
प्रत्यर्थी वादीका तर्फबाट उपस्थित विद्वान अधिवक्ताद्वय श्री जगतजंग बम, श्री बिजय सिंहले अंश मुद्दामा फिराद परेको अधिल्लो दिन मिति २०६७।२।८ लाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरेको छ। जग्गा सगोलमा रहँदाका अवस्थामा मिति २०५१।९।६मा सुगिया देवीबाट सगोलका अंशियार देवरती देवीका नाममा राजिनामाबाट प्राप्त भएको छ। एकासगोलमा रहदाको अवस्थामा खरिद भएको जग्गा जुनसुकै अंशियारका नाममा दर्ता रहेपनी अंशियारबिच बण्डा लाग्ने हुन्छ। प्रतिवादी देवरतिदेवी अहिरिनले २०३७ सालमा माइतीबाट बक्सपत्रको माध्यमले प्राप्त गरेको कि.नं ९३ को जग्गा बिक्रि गरी प्राप्त भएको रकमबाट उक्त जग्गा खरिद गरेको भनेपनि माइतीले दिएको जग्गा बिक्रि गर्दा घर खर्च गर्न बिक्रि गरेको भन्ने राजिनामा लिखतको प्रतिलिपीबाट देखिएको हुदा जग्गा बिक्रि गरी प्राप्त रकमबाट जग्गा खरिद गरेको भन्न मिल्दैन। कपिलदेवले दिएको जग्गा वादीका समान अंशियार देवकी राउत अहिरले कपिलवेदलाई दिएको हुँदा बन्डा लाग्ने सगोलको पैत्रिक सम्पती हो। बण्डा नलाग्ने भनि जिल्ला अदालतले गरेको

फैसला उल्टि गरी अंशियारहरुको बिचमा बण्डा लाग्ने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालत हेटौडाको फैसला कानुनसम्मत हुदा सदर गरीपाउँ भनी गर्नुभएको बहस समेत सुनियो।

मिसिल संलग्न कागजात हेर्दा फिराद परेको अधिल्लो दिनलाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरी वादी प्रतिवादी ५ अंशियार हुदा ५ भागको १ भाग अंश दिलाई पाउँ भन्ने वादीको फिराद दाबी देखियो। हामी ६ अंशियार छौ, बाबु सुवा राउतका कान्छा छोरा विश्वनाथ राउत अहिरलाई प्रतिवादी कायम गरेको छैन। लिखित रुपमा अंशबण्डा नभएपनी सबै दाजुभाई अलगअलग घरद्वार गरी आफ्नो ब्यबहार गरी आएका छौ, पैत्रिक सम्पती सबै देवकी राउत अहिरको नाममा रहेकोले अन्य दाजुभाईको नाममा रहेको सम्पती निजी आर्जनको हो। देवरती अहरिनका नाममा रहेको सम्पती माइती पक्षले दिएको जग्गा बिक्रि गरी सो बाट प्राप्त रकमबाट खरिद गरेकोले दाइजोको सम्पतीबाट बढे बढाएको हो भन्ने प्रतिवादीहरुको पृथकपृथक प्रतिउत्तर जिकिर रहेको प्रस्तुत मुद्दामा प्रतिवादी देवरती देवी नाम दर्ताको कि.नं १११, ११२, ११३, ११४ र गणेशी देवी नाम दर्ताको कि.नं २६५, २८७ जग्गा बाहेक अन्य सम्पत्तिहरु बाट ६ खण्डको १ खण्ड वादीले अंश पाउने ठहर्छ भन्ने शुरु जिल्ला अदालतबाट भएको फैसलाउपर प्रतिवादीहरुले पुनरावेदन नगरेको, वादीले प्रतिवादी देवरती देवी र गणेशी देवीको नामका जग्गा बण्डा नलाग्ने ठहर्‍याएको फैसला नमिलेको भनि पुनरावेदन गर्दा गणेशी देवी नाम दर्तामा रहेका कि.नं २६५, २८७ का जग्गा बण्डा नलाग्ने ठहर्‍याएको सुरुको फैसला सदर हुने र देवरती देवी नाम दर्ताको कि.नं १११, ११२, ११३, ११४ का जग्गा सगोलका देखिदा वादीले बण्डा पाउने ठहर्छ भनि पुनरावेदन अदालत हेटौडाबाट भएको फैसलाउपर वादीको पुनरावेदन नपरेको र दाइजोबाट प्राप्त भएको जग्गा बिक्रि गरी प्राप्त रकमबाट खरिद गरेको जग्गासमेत बण्डा हुने ठहर्‍याएको फैसला नमिलेकोले बदर गरी निजी ठहर गरी पाउँ भनी प्रतिवादी मध्येका देवरती देवी र शिवनाथ राउतका तर्फबाट प्रस्तुत पुनरावेदन परेको देखिन्छ।

उपर्युक्त बमोजिम तथ्य र बहस जिकिर रहेको प्रस्तुत मुद्दामा पुनरावेदन अदालत हेटौडाबाट भएको फैसला मिलेको छ, छैन प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्ने हो वा होइन ? भन्ने बिषयमा निर्णय दिनुपर्ने देखियो।

निर्णयतर्फ बिचार गर्दा यसमा वादी प्रतिवादी सगोलका अंशियार देखिन्छ। वादीले ५ अंशियार हुदा ५ भागको १ भाग अंश पाउँ भनेपनी प्रतिवादीहरुले हामी ६ अंशियार छौ, लिखित रुपमा बण्डा नभएपनि पहिले देखि नै अलगअलग घरद्वार गरी खतिउपती सहि आफ्नो ब्यबहार गरी आएका छौ भनी प्रतिउत्तर जिकिर लिएको देखिन्छ। वादी प्रतिवादीको पुस्तावारी हेर्दा:-----

देखिन्छ। मूल पुरुष स्व.सुवा राउत र स्व.सुर्जिदेवी अहिरिनको तर्फबाट जेठा छोरा प्रतिवादी देवकी राउत अहिर निजकी श्रीमती प्रतिवादी लखरजिया देवी, माईलो छोरा स्व.सेवकी राउत अहिर, निजकी श्रीमती प्रतिवादी गणेशी देवी, साईलो छोरा वादी देवनाथ राउत अहिर, काईलो छोरा प्रतिवादी शिवनाथ राउत अहिर, निजकी श्रीमती प्रतिवादी देवरती देवी, ठाईला छोरा प्रतिवादी वैद्यनाथ राउत निजकी श्रीमती प्रतिवादी गिजदिवी र कान्छा छोरा वादीले प्रतिवादी कायम नगरेका विश्वनाथ राउत भन्ने रघुनाथ राउत देखिदा वादी प्रतिवादीहरू दाजुभाउजु, भाई बुहारी र भतिजा नाताको देखिन आयो। प्रतिवादी मध्येका स्व.सेवकी राउत र गणेशी देवीको तर्फबाट प्रतिवादी रुदल राउतको जन्म भएको भन्ने देखिन्छ।

वादीले प्रतिवादी नबनाएका पिता सुवा राउतका कान्छा छोरा विश्वनाथ राउत अहिरले आफुपनि अंशियार रहेको र अन्य सरह १ भाग अंश पाउनु पर्ने भनि बयान गरेको देखिदा वादी प्रतिवादी ६ अंशियार रहेको भन्ने देखियो। वादीले पहिले नै अंश पाइसकेको वा अंश दिनु नपर्ने भन्ने प्रतिवादीहरूको जिकिर नभएकोले वादीले अंश पाउने देखिदा मानो छुट्टिएको एकिन प्रमाण नभएकोले फिराद परेको अघिल्लो दिन मिति २०६७।२।८ लाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरिएको कुरामा वादी प्रतिवादीका बिच विवाद देखिएन।

सबै अंशियारहरूले आ-आफ्नो जिम्माको फाँटवारी पेश गरेकोमा प्रतिवादी मध्येका देवरती देवी नाम दर्ताको कि.नं १११, ११२, ११३, ११४ र प्रतिवादी गणेशी देवी नाम दर्ताको कि.नं २६५, २८७ को जग्गा बाहेक वादीले ६ खण्डको १ खण्ड अंश पाउने ठहर्‍याई फैसला भएको देखिन्छ। सो फैसलाउपर प्रतिवादीहरूको पुनरावेदन नपरी स्वीकार गरी बसेको देखियो।

प्रतिवादी मध्येका देवरतीदेवी र गणेशी देवीका नाममा रहेका उल्लेखित कित्ता जग्गाबाट अंश नपाउने ठहर्‍याएको शुरूको फैसलाउपर चित्त नबुझेको भनि वादीको तर्फबाट पुनरावेदन पर्दा प्रतिवादी मध्येका गणेशी नाम दर्ताका कित्ता जग्गाबाट वादीले अंश नपाउने ठहर्‍याएको शुरूको

फैसला सदर हुने र देवरती देवीका नाममा रहेका कित्ता जग्गाहरू सगोल आर्जनको बण्डा लाग्ने देखिएकोले बण्डा नलाग्ने ठहर गरेको हदसम्मको शुरूको फैसला उल्टि भइ सो सम्पतीहरूबाट समेत वादीले ६ खण्डको १ खण्ड अंश पाउने ठहर्छ भन्ने पुनरावेदन अदालत हेटौडाबाट फैसला भएको देखियो।

प्रतिवादी गणेशी देवि नाम दर्ताको जग्गाबाट वादीले अंश पाउन नसक्ने ठहर्‍याएको फैसलाउपर वादीको तर्फबाट पुनरावेदन परेको देखिएन। आफुले माइतीबाट दाइजो पाएको सम्पती बिक्रि गरी सोही दिन खरिद गरेको अन्य अंशियारको अंश हक नलाग्ने मेरो जग्गा बण्डा लगाइ दिएको पुनरावेदनको फैसला नमिलेकोले बदर गरी उक्त जग्गा निजी ठहर गरी पाउँ भनी प्रतिवादी मध्येका देवरती देवी र शिवनाथ राउतको तर्फबाट प्रस्तुत पुनरावेदन परेको छ।

देवरती देवीका नाउँको दर्ता रहेको कि.नं. १११, ११२, ११३ र ११४ का जग्गाबाट वादीले अंश पाउने हो, होइन भन्ने सम्बन्धमा हेर्दा उल्लेखित जग्गाहरू सुगिया तेलिनबाट र.नं. २६५६ मिति २०५१।९।६।४ मा देवरतीदेवी अहिरनीका नाउँमा राजिनामा लिखत पारित भै आएको मिसिल सामेल रहेको लिखतको छायाप्रतिबाट देखिन्छ। लिखतको कैफियत महलमा तपाई धनीको दाइजोको रुपैया गनी बुझी जग्गा पारित गरी दिएको छु भनि अंशियार बाहेकका जग्गा बिक्रि गर्ने दाताले सहिछाप गरेको छ। लिखतमा प्रतिवादीहरूका अन्य अंशियार साक्षी बसेको देखिदैन। प्रतिवादीले उक्त जग्गा माइती दाजु कपिलदेव अहिरले बक्स गरी दिएको कि.नं ९३ को जग्गा बिक्रि गरी आएको रकमबाट उल्लेखित जग्गाहरू खरिद गरेको हुदा अन्य अंशियारको हक नलाग्ने भनि जिकिर लिएको छ।

अब उल्लेखित कि.नं ९३ को जग्गा दर्तावाला देवरती देवीको नाममा कसरी आएको रहेछ भनि हेर्दा उक्त जग्गा देवरती देवीका माइतीपट्टिका दाजु कपिलदेवले र.नं ४२१८ मिति २०३७।२।१३ को बक्सपत्रको लिखत पारित गरी दिएको देखिन्छ। कपिल देवले उक्त जग्गा वादीकै अंशियार जेठादाजु देवकी राउतबाट मिति २०३६।७।८ मा र.नं. १०७३ को राजिनामाको लिखत पारित गरी लिएको देखिन्छ। वादीसमेतको अंश हक लाग्ने जग्गा वादीका समान अंशियार रहेका दाजु नाताका देवकी अहिरले अंशियार भित्रका देवरति देवीका माइतीतर्फका ब्यक्तिलाई हकछाडी दिएको र आफ्नो नाममा श्रेस्ता कायम गरी ६ महिनापछि पुनःवादीका भाई अंशियार शिवनाथ राउतकी श्रीमती दाताकी आफ्नी बहिनी देवरती देवीलाई बक्सपत्रको माध्यमबाट फिर्ता गरेको देखियो।

वादीका अंशियारबाट आफुले राजिनामा गरी लिएको जग्गा आफ्नी बहिनी वादी देवनाथ अहिरका भाइ शिवनाथ राउतकी पत्नि देवरती देवीलाई बक्सपत्रको लिखत गरी दिएको छ। बक्स गरीदिएको उक्त कि.नं. ९३ जग्गाको हकको श्रोत मुल रुपमा पैत्रिक रहेको देखिन्छ।

लिखतमा बक्सपत्र भनी ब्यहोरा उल्लेख भएपनी उक्त तथ्य प्रमाणबाट घुमाउरो तवरले निजी पार्ने कार्य भएको देखिदा प्रतिवादी देवरी देवीले माइती कपिलदेवबाट बक्स पाएको कि.नं ९३ को जग्गा साबिकमा पैत्रिक सम्पती रहेको र घुमेर अंशियारकै नाममा प्राप्त भएको देखिदा सो जग्गा बिक्रि गरी खरिद गरेको कि.नं. १११, ११२, ११३, ११४ का जग्गाहरु स्वत पैत्रिक नै हुने देखियो।

वस्तुत कि.नं ९३ को जग्गाको मुल स्रोत वादीकोसमेत अंश हक लाग्ने पैत्रिक नै रहेको भन्ने देखिन्छ। २०३७ सालमा पुनरावेदकका दाजु कपिलदेवले राजिनामाबाट जग्गा प्राप्त गरी ६ महिना पछि नै आफ्नी बहिनी पुनरावेदकलाई हालैदेखीको बकपत्रको लिखतबाट सोही जग्गा हक हस्तान्तरण गरी सोही अंशियार भित्रकै ब्यक्तिको नाममा फिर्ता गरिएको भन्ने देखियो। सो कि.नं ९३ को जग्गा लामो समयसम्म सगोलमै भोग, प्रयोग भएकोमा २०५१ सालमा बिक्रि गरी सोही बिक्रि गरेको रकमबाट यी विवादित जग्गा खरिद भएको देखिदा सारमा यी कि.नं.का जग्गाहरु पैत्रिक सम्पती बेची खरिद गरेकै मान्नु पर्‍यो।

वादी दावीका कि.नं १११, ११२, ११३, ११४ का जग्गा सुगिया तेलिनबाट र.नं. २६५६ मिति २०५१।९।६ मा राजिनामाको लिखत पारित गरी देवरी देवीका नाममा आएको देखिन्छ। मुद्दामा फिराद परेको अघिल्लो दिन मिति २०६७।२।८ लाई मानो छुट्टिएको मिति कायम गरेको छ। उक्त जग्गा जग्गा एकासगोलमा रहेको अवस्थामा राजिनामाको लिखतबाट खरिद गरी आएको छ।

अंशबण्डाको १८ नं मा " मानो नछुट्टिई सँग बसेका अंशियार छन भने जुनसुकै अंशियारले सगोलको सम्पतीबाट वा सगोलको खेती उद्योग ब्यापार ब्याबसाय बाट बढे बढाएको सगोलको आर्जन सबै अंशियारलाई भाग लाग्छ भन्ने कानुनी ब्यवस्था रहेको छ। प्रमाण ऐन, २०३१ को दफा ६ ले अन्यथा प्रमाणित नभएसम्म जुनसुकै अंशियारको नाउँमा रहे पनि सो सम्पत्ति सगोलको मानी अदालतले अनुमान गर्न सक्ने कानुनी ब्यवस्थासमेत गरेको छ।

सबै अंशियार एकासगोलमा रहेको अवस्थामा खरिद गरिएको जग्गामा सबै अंशियारको समान हक लाग्ने हुन्छ। त्यस्तो सम्पती जुनसुकै अंशियारको नाममा रहेपनी निजी एकलौटी भन्न मिल्दैन। आफ्नो ज्ञान, शिप, वा प्रयासबाट निजी आर्जन गरेको वा कसैबाट दान, बक्स पाएको वा कसैको अपुताली परी प्राप्त भएको भन्ने पक्का प्रमाण नपुगेसम्म कुनै एक अंशियारको मात्र हक लाग्ने ठहर्‍याउन न्यायोचित हुदैन।

विवेचित आधार प्रमाणबाट प्रतिवादी देवरीदेवीका नाम दर्ताको कि.नं. १११, ११२, ११३ र ११४ को जग्गा निजी आर्जनको भएको प्रमाणबाट पुष्टि भएको नदेखिएको, उल्लेखित कित्ता जग्गा आफुले माइतीबाट बक्स पाएको कि.नं. ९३ को जग्गा बिक्रि गरी प्राप्त रकमबाट खरिद

गरेको भन्ने जिकिर लिएपनि वादीसमेतको अंश हक लाग्ने पैत्रिक सम्पत्ती वादीका समान अंशियार दाजुबाट पुनरावेदक देवरती देवीका माइतीदाजु कपिलदेवले लिइ बकसपत्रको माध्यमबाट आफ्नी बहिनीलाई फिर्तासम्म गरेको, साबिकमा अंश हक लाग्ने पैत्रिक सम्पत्ति देखिएको अवस्थामा सो कि.नं ९३ को बकस सम्पत्ति बिक्री गरी उल्लेखित जग्गाहरु सगोलको आर्जनबाटै खरिद गरेको देखिँदा बण्डा लाग्ने ठहर्‍याई सो सम्पत्तिबाट समेत ६ खण्डको १ खण्ड अंशहक वादीले छुट्याई लिन पाउने ठहर्‍याएको पुनरावेदन अदालत हेटौँडाको फैसला अन्यथा देखिएन।

अतः प्रतिवादी देवरती देवीका नाम दर्ताको कि.नं. १११, ११२, ११३ र ११४ को जग्गाहरुबाट समेत वादीले ६ खण्डको १ खण्ड अंश पाउने ठहर्‍याई मिति २०७०।२।२६ मा पुनरावेदन अदालत हेटौँडाले गरेको फैसला मिलेकै देखिँदा सदर हुने ठहर्छ। उल्लेखित जग्गाहरु निजी ठहर गरी पाउँ भन्ने प्रतिवादीको पुनरावेदन जिकिर पुग्न सक्दैन। प्रस्तुत मुद्दाको दायरीको लगत कट्टा गरी मिसिल नियमानुसार अभिलेख शाखामा बुझाई दिनु।

न्यायाधीश

उक्त रायमा सहमत छु।

न्यायाधीश

इजलास अधिकृत: मदन पराजुली

कम्प्युटर टाईप गर्ने: देबिमाया खतिवडा (देबिना)

सम्बत् २०७६ साल कार्तिक महिना ५ गते रोज ३ शुभम्----- ।